

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Гречановська Олена Володимирівна

УДК [378.015.3 : 159.964.21] : 62-057.87(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ
КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Вінниця - 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому національному технічному університеті, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Петрук Віра Андріївна
Вінницький національний технічний університет,
професор кафедри вищої математики, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
(Харківський політехнічний інститут)
професор, завідувач кафедри педагогіки та
психології управління соціальними системами,
м. Харків;

доктор педагогічних наук, професор
Семеніхіна Олена Володимирівна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, професор,
завідувач кафедри інформатики, м. Суми;

доктор педагогічних наук, професор,
Гомонюк Олена Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
професор кафедри психології та педагогіки,
м. Хмельницький.

Захист відбудеться «26» травня 2020 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (вул. К. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001) та на сайті університету за адресою: info@vspu.net.

Автореферат розісланий «24» квітня 2020 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Питання формування конкурентоспроможного фахівця є основною вимогою реформування вищої освіти і ґрунтується не лише на засвоєнні знань, умінь та навичок, а й на глибокому розумінні їхньої необхідності в подальшій трудовій діяльності. Тому суттєве значення у професійному спрямуванні студентів технічних закладів вищої освіти (ЗВО) має особисте ставлення молоді до соціальних та культурних явищ, уміння не лише презентувати себе, а й знаходити вихід зі складних конфліктних ситуацій.

На жаль, нині в технічних закладах вищої освіти дисципліни гуманітарного та культурологічного циклу «переживають» дуже своєрідне випробовування (відбувається скорочення аудиторних та позааудиторних годин з цих курсів; наявне недосконале навчально-методичне забезпечення та ін.). Це спричинює низький рівень сформованості конфліктологічної культури випускників технічних ЗВО, що може спровокувати виникнення у них непередбачуваних соціальних, культурологічних, психологічних та гуманітарних проблем у майбутньому.

Проблеми молодих фахівців із вищою технічною освітою в спілкуванні, в запобіганні та вирішенні конфліктних ситуацій призводять до дискваліфікації інженерної професії та перетворення її на некваліфіковану робітничу, оскільки випускник технічного ЗВО – це носій відповідної культури, котру він разом із технічними ідеями зобов'язаний упроваджувати та інтегрувати в життя суспільства. Конфліктогенність суспільства в сучасних умовах висуває нові вимоги до фахівців, що полягають не лише в засвоєнні ними фаху, а й у забезпеченні відповідного гуманітарно-культурологічного рівня фахівця та його психологічній готовності до вирішення різних ситуацій. Тому конфліктологічна культура є необхідною складовою професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Питання культури та конфліктів у різних сферах життя людини розглядалися дослідниками та науковцями впродовж століть. Сучасні вітчизняні дослідження з питань конфліктології здійснюються такими науковцями, як Г. Ложкін, О. Макаренко, О. Отич, Л. Орбан-Лембрик, Н. Повякель, М. Цюрупа та ін.

Проблеми конфліктів у своїх працях розкривали також А. Adler, Е. Berne, Н. Cornelius, Р. Coleman, М. Deutsch, Р. Dahrendorf, Е. Erikson, Р. Ferguson, Е. Fromm, С. Jung, К. Lewin, А. Maslow, J. Moreno, Н. Mosak, Н. Гришина, В. Джелалі, С. Ємельянов, О. Єршов, О. Здравомислов, Д. Карнегі, Л. Козер, Д. Леонтьєв, М. Мириманов, В. Степаненкова та ін.

Загальні проблеми культури висвітлювали вітчизняні науковці: Л. Бережнова, В. Заболотна, С. Іконнікова, Т. Кузнецова, Л. Матвєєва, О. Рудницька, Ю. Сорока, Г. Улунова та ін.

Культуру як особливий науковий феномен у різних сферах досліджували зарубіжні науковці та науковці пострадянських країн: Н. Багдасар'ян, М. Бахтін, R. Benedict, В. Біблер, А. Гуревич, Н. Данилевський, М. Дедюліна, С. Іконнікова, Л. Іонін, І. Кон, Л. Круглова, Ю. Лотман, М. Мід, Th. Roszak, А. Теодор, Е. Тайлор, М. Хоркхаймер, В. Шубін, і т.д. Визначними працями з питання культури в філософії можна вважати роботи М. Бердяєва, В. Вернадського, Г. Гегеля, В. Малахова, Ф. Ніцше, Т. Рагозіна, П. Сорокіна, А. Шопенгауера, О. Шпенглера і т.д.; у психології – Л. Виготського, К. Сатерленда, Д. Мацумото, Ж. Піаже, Е. Schein, С. Франк; у соціології свій внесок зробили такі науковці, як С. Geertz, О. Єфімов, Л. Іоніна, R. Kilmann, Л. Коган, К. Манхейм, І. Сушков та ін.

Поняття конфліктологічної культури в науково-педагогічних джерелах з'являється на перетині XX та XXI ст. і більш активно використовується вітчизняними науковцями та науковцями ближнього зарубіжжя. В своїх роботах цей феномен було проаналізовано: А. Вербицьким, І. Почекаєвою, Н. Підбуцькою, Н. Самсоною, Н. Серебровською, Т. Черняєвою, О. Щербаковою та ін.

Аналізуючи підходи зарубіжних науковців, особливу увагу ми звернули на поняття «культурний конфлікт» та «конфлікт культур», які є більш поширеними в зарубіжній науковій думці та входять в основу знань конфліктологічної культури. Нам імпонують підходи до цієї проблеми таких зарубіжних науковців: Л. Аза, К. Avguch, П. Гуревич, В. Гьосле, Н. Злобин, Т. Колбіна, W. Kornblum, D. Novara, Д. Петров, Н. Jonathan, С. Хантингтон та ін.

Конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей є складовою професійної компетентності випускника технічного ЗВО. Саме компетентність в освітньому процесі розглядають науковці в нашій країні та за кордоном: О. Андреєв, В. Андрущенко, І. Бабин, В. Байденко, В. Болотов, Р. Гуревич, О. Гомонюк, Т. Десятов, В. Дьомін, О. Запєвалина, І. Зимняя, Т. Іванова, Н. Кічук, С. Клепко, В. Луговий, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, Дж. Равен, І. Родигіна, О. Романовський, О. Семеніхіна, Ю. Фролов, В. Шадриков, С. Шишов, А. Хуторський та ін. Проблеми професійної компетентності та її зв'язок із гуманітарною підготовкою були предметом дослідження таких науковців: Г. Ахмед'янова, Н. Боярчук, Л. Васильченко, В. Дьоміна, С. Дружилова, Ю. Картатова, В. Кинелева, Г. Козберга, І. Перестороніна, В. Петрук, А. Семенова, Л. Тархан та ін.

Упровадження компетентістського підходу в освітній процес технічних ЗВО не буде ефективним без використання інтерактивних технологій; особлива необхідність їх упровадження виникає в процесі викладання гуманітарних дисциплін. Цій проблемі присвячено низку досліджень таких науковців: М. Віленський, С. Вітвицька, Р. Гуревич, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Е. Зєєр, М. Кларін, М. Левина, С. Наход, С. Ніколаєнко, Л. Онофрійчук, В. Петрук, О. Пехота, І. Підласий, Л. Пирожниченко, Н. Побірченко, О. Пометун,

Дж. Равен, А. Рибачук, Г. Селевко, Л. Семушина, О. Степанов, О. Січкарук, І. Турчина, М. Фіцула, В. Химинець, Д. Чернілевський, М. Чошанов, Н. Щуркова та ін.

Дослідники Г. Александров, С. Архангельський, В. Безпалько, С. Вітвицька, В. Докучаєва, Н. Кузьмина, В. Кушнір, Я. Мамонтов, А. Нісімчук, О. Остапчук, І. Підласий, В. Сластьонін та багато інших вважають важливим у ефективності освітнього процесу стійкість педагогічної системи, що забезпечує функціонування всіх навчальних ланок, які є необхідними у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Необхідність упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей натрапляє на наукову невизначеність її змісту в освітніх процесах технічних ЗВО та створює низку нерозв'язаних різнорівневих *суперечностей*.

На рівні концептуалізації формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей між:

- соціальним замовленням суспільства на конкурентоспроможного фахівця з вищою освітою, здатного до прогнозування та вирішення конфліктних ситуацій у професійній діяльності та соціумі, і недостатньою розробленістю цієї проблеми в педагогічній науці;

- потребою належного рівня сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей та наявною методологією і методикою її формування в технічних закладах вищої освіти.

На рівні визначення мети формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей між:

- необхідністю формування конфліктологічної культури як складової професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей і традиційною педагогічною системою вивчення гуманітарних дисциплін у технічних ЗВО;

- набуттям у період навчання здатності майбутніх фахівців технічних спеціальностей вирішувати професійні проблеми конструктивними засобами та усвідомленням ними необхідності розвитку конфліктологічної культури.

На змістово-технологічному рівні формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей між:

- інтеграційними процесами, що відбуваються в сучасному освітньому просторі, та недостатньою практикою використання можливостей міжпредметних зв'язків дисциплін гуманітарного, культурологічного напрямку із дисциплінами фундаментального та спеціального циклів під час формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у ЗВО;

- необхідністю впровадження інтерактивних технологій у викладання гуманітарних дисциплін та недостатніми методичними розробками щодо формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;

- вимогами до розробки і впровадження у технічних ЗВО викладачами гуманітарних дисциплін інноваційних методів навчання та їх фактичною педагогічною майстерністю.

Актуальність проблеми дослідження та зазначені вище суперечності, недостатній рівень розробленості педагогічної системи конфліктологічної культури зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей»**.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення освіти, педагогіки та психології щодо гуманітарно-професійного спрямування у формуванні особистості; психолого-педагогічні теорії професійного становлення особистості; положення про гуманізацію та гуманітаризацію технічної освіти в Україні; ідеї компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів до навчання.

Дослідження ґрунтувалося на основних положеннях Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», вимогах «Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ ст.», Національній стратегії розвитку освіти України на період 2012–2021 рр., Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою комплексного дослідження кафедри вищої математики, в межах наукової теми № 10. К 3. «Формування базового рівня професійної компетентності та мобільності майбутніх фахівців з вищою технічною освітою», затвердженої рішенням Вченої ради інституту інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії Вінницького національного технічного університету (протокол № 2 від 11. 02. 2014 р.).

Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького національного технічного університету (протокол №5 від 25 квітня 2014 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол №6 від 28 листопада 2017 р.).

Мета дослідження полягає в розробленні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей у ЗВО в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх фахівців технічних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – теорія і практика формування конфліктологічної культури в майбутніх випускників технічних спеціальностей у ЗВО в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета дослідження передбачено розв'язання таких дослідницьких завдань:

1. Визначити термінологічне поле, з'ясувати теоретичні підходи та концептуальні основи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців з вищою технічною освітою.

2. Розробити психолого-педагогічні засади формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

3. З'ясувати, виокремити й обґрунтувати сформованість компонентів конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей на основі розробленого критеріально-діагностичного апарату оцінювання.

4. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови та науково-методичні складові педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у закладах вищої освіти.

5. Спроектувати структурно-функціональну модель педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

6. Експериментально перевірити ефективність педагогічної системи формування конфліктологічної культури у майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

7. Створити навчально-методичний супровід упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей на прикладі вивчення гуманітарних дисциплін.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на положенні про те, що професійна підготовка майбутніх фахівців технічних спеціальностей на основі педагогічної системи на прикладі викладання гуманітарних дисциплін забезпечить сформованість конфліктологічної культури на достатньому та високому рівнях, що є необхідною умовою їхньої успішної діяльності за обраним фахом.

Концепція дослідження ґрунтується на основних наукових положеннях психології й педагогіки, що визначають три взаємопов'язаних концепти щодо сутності, реалізації провідної ідеї та розв'язання завдань і положень теорії професійної освіти у вищій технічній школі. Формування в студентів конфліктологічної культури розглядається як складний феномен у технічних ЗВО, що потребує розроблення спеціальної педагогічної системи, застосування якої суттєво підвищить гуманітарний рівень професійної підготовки.

Методологічний концепт базується на аналізі дефініцій та наукових теорій з філософії, соціології, педагогіки та психології щодо означеної проблеми під час вивчення гуманітарних дисциплін майбутніми фахівцями технічних спеціальностей; засадах пізнання про культуру та конфлікт як важливих явищ у різних сферах життя людини; психолого-педагогічних теоріях зарубіжних та вітчизняних учених щодо визначення конфліктологічної культури; виокремленні проблемних аспектів формування конфліктологічної культури (гуманістичного та гуманітарного, культурологічного, психологічного, соціального). Методологічні основи концептуальних засад

формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей ґрунтуються на об'ємній та рухомій науково-методичній моделі конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що представлена у вигляді геометричної фігури – тетраедра, який поєднує взаємопов'язані складові: концептуальні положення, що склали основу тетраедра та його бічні грані: принципи (мотиваційно-цільовий та національно-культурний; системності, самовдосконалення, полікультурності, демократизації, технологізації, гуманістичності, доступності та актуальності навчання); педагогічні підходи (системний, діяльнісний, культурологічний, компетентнісний); функції (інтегративна, аксіологічна, праксиологічно-трансформуюча, культурологічно-творча, психолого-рефлексивна, футурологічна).

Теоретичний концепт передбачає визначення теоретичної основи педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; педагогічних умов, змісту, форми, методів і засобів, спрямованих на компоненти формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей як основний результат навчально-вихованого процесу в технічних ЗВО. Педагогічну систему концентрує її структурна модель, котра ґрунтується на педагогічних умовах та науково-методичному комплексі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки, що включає в себе традиційні та сучасні інноваційні форми навчання, інноваційні методи та інтерактивні технології навчання, теоретичні засади впровадження ефективного методичного забезпечення навчального процесу з метою формування компонентів конфліктологічної культури.

Технологічний концепт включає впровадження та апробацію результатів дослідження, а саме: структурно-функціональної моделі педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; комплексного підходу до використання традиційних та інноваційних методів навчання на прикладі викладання гуманітарних дисциплін у технічних ЗВО; інноваційних технологій (авторські розробки) навчально-методичної складової педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Особливості реалізації запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей визначається тим, що сформованість компонентів конфліктологічної культури залежить від здатності самостійно добувати й поповнювати знання, уміння та навички, вміти оцінювати особисті здібності, адекватно оцінювати інших, бути гнучким у конфліктогенному оточенні та передбачати конфліктні ситуації.

Провідна ідея та концепція дисертаційного дослідження поєднані **загальною гіпотезою**: ефективність професійного становлення майбутніх фахівців технічних спеціальностей значно підвищиться, якщо вона буде здійснюватися відповідно до науково обґрунтованої та експериментально

перевіреної педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що базується на сформульованих концептуальних положеннях, теоретичних та методичних засадах, інноваційних технологіях навчання.

Відповідно до загальної гіпотези конкретизовані **часткові гіпотези**, що ґрунтуються на припущенні про те, що ефективність сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, а також рівень здатності реалізації знань у професійному та повсякденному житті підвищиться, якщо:

- діагностувати динаміку сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції та управління цим процесом;
- стимулювати мотивацію студентів технічних ЗВО щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури;
- доповнити мету навчання гуманітарних дисциплін цілеспрямованим формуванням конфліктологічної культури;
- інтегрувати гуманітарну складову в професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, що сприяє сформованості знань конфліктологічної культури за фахом;
- культивувати творчий хист майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури.

Методи дослідження:

- *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, моделювання) – для теоретичного аналізу наукових джерел з теми дослідження у галузі педагогіки, психології й методики професійного навчання з метою уточнення нових понять змісту дослідження, для розробки педагогічної системи навчання; вивчення Законів України, положень, концепцій, нормативних документів щодо гуманітарно-професійного спрямування у формуванні особистості; аналіз навчальних планів і програм, концепцій, теорій і методик, дослідження і узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, що дало змогу пошуку ефективнішого розв’язання шляхів досліджуваної проблеми; розробки ігрових форм навчання; формулювання висновків;
- *емпіричні* (анкетування, бесіди, спостереження, тести, заняття з елементами тренінгів) – застосовувалися з метою визначення рівнів сформованості компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;
- *педагогічний експеримент* – для перевірки ефективності запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;
- *методу математичної статистики* – для перевірки та виявлення статистично значущих характеристик сформованості компонентів конфліктологічної культури, під час констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту.

Організація дослідження. Експериментальною базою дослідження були Вінницький національний технічний університет та Національний лісотехнічний університет України (м. Львів). Усього в педагогічному експерименті взяли участь 921 студент, з них у формувальному експерименті 564 особи. Дослідження проводилося поетапно, протягом 2013 – 2019 років: аналітико-констатувальний (2013 р.); діагностично-пошуковий (2014-2015 рр.); формувальний (2015-2018 рр.); завершально-узагальнювальний (2018-2019 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше:*

- *теоретично визначено та обґрунтовано педагогічну систему (концептуальні основи, проблемні аспекти, мету, принципи, науково-методичні підходи, функції, педагогічні умови, діагностичний апарат) формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; уведено в науковий обіг такі поняття: конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей; педагогічні умови формування компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;*

- *спроектовано та реалізовано структурно-функціональну модель педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що поєднує: теоретично-концептуальний блок, представлений графічно науково-методичним тетраедром (концепції, принципи, педагогічні підходи, функції), методично-дидактичний та оцінно-результативний блоки; педагогічні умови (діагностування динаміки сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції та управління цим процесом; стимулювання мотивації студентів технічних ЗВО щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури; доповнення мети навчання гуманітарних дисциплін цілеспрямованим формуванням конфліктологічної культури; інтегрування гуманітарної складової в професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, що сприяє сформованості знань конфліктологічної культури за фахом; культивування творчого хисту майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури);*

- *виокремлено компоненти конфліктологічної культури (мотиваційно-професійний; особистісно-адаптивний; когнітивно-креативний; культурологічний; оцінний); розроблено науково-методичний комплекс формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей та створено навчально-методичний супровід упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін; розроблено критеріально-діагностичний апарат оцінювання (критерії, показники та рівні (базовий (конститутивний); теоретичний (початковий); практичний (середній); творчий (достатній); науковий (високий))*

сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;

- *удосконалено* психолого-педагогічний зміст і структуру конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою; методику викладання гуманітарних дисциплін у технічних закладах вищої освіти;

- *уточнені поняття* педагогічної системи та педагогічних умов навчання, інноваційних технологій і методів навчання;

- *подальшого розвитку* набули форми, інноваційні технології, методи та засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців технічних спеціальностей у ЗВО.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- виявлені закономірності формування гуманітарної основи в навчанні студентів технічних спеціальностей та шляхи їх ефективного впровадження у вищу освіту України; введено в науковий обіг *поняття конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей* як такої, що об'єднує знання (вчення) про культуру та конфлікт, спрямовує на вміння їх практичного застосування, надає навички прогнозування, запобігання, профілактики та актуалізації вирішення конфліктів у різних життєвих ситуаціях, уміння адаптуватися в конфліктогенному середовищі, базуючись на культурно-суспільному досвіді. *Конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей* розглядається як компонент культури особистості, що є *складовою фахової (професійної) компетентності*, набутої в процесі навчання у ЗВО;

- обґрунтовано концептуальні положення щодо змісту, форм і методів формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;

- запропоновано шляхи реалізації авторської методики формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей із застосуванням інноваційних методів та інтерактивних технологій із урахуванням специфіки гуманітарної підготовки у технічних закладах вищої освіти;

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому що розроблено й упроваджено науково-методичний супровід забезпечення формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою під час вивчення гуманітарних дисциплін: навчально-методичний посібник «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»; методичні вказівки щодо організації самостійної роботи з дисципліни «Історія української культури. Народознавство»; методичні рекомендації щодо організації роботи в театральних гуртках у професійно-технічних навчальних закладах; авторські методики аудиторних занять (ігрових форм навчання, що поєднують в собі гру-вправу, ігрову дискусію, ігрову ситуацію; заняття з елементами тренінгів; використання

тестів); позааудиторну роботу (метод проектів з різних тем); визначені вимоги щодо готовності викладачів до застосування запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою під час навчання гуманітарних дисциплін.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес Вінницького національного технічного університету (акт впровадження від 12. 02. 2019 р.), Науково-дослідного інституту соціально-економічного розвитку м. Києва (довідка про впровадження №148/18 від 12. 12. 2018 р.), Національного лісотехнічного університету України м. Львова (акт упровадження №01-678 від 28. 12. 2018 р.), Eastern European Center of Fundamental Researchers, Prague, Czech Republic (certificate 18/03/2019), Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка про впровадження № 01-57 / 621 від 05. 04. 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані самостійно. В опублікованих у співавторстві працях особистий внесок автора полягає у тому що висвітлено аспекти інноваційних технологій та вплив конфліктологічної культури на формування професійної компетентності, визначено професійно важливі компетенції, запропонована методика викладання гуманітарних дисциплін у технічних ЗВО [3; 26; 60], проаналізовано вплив професійних компетентностей та конфліктологічної культури на виховний процес у професійно-технічних навчальних закладах, обґрунтовано інноваційні методи проведення гурткової роботи [5; 32]; доведено необхідність формування міжкультурної толерантності та етнічної ідентифікації, навчання студентів засобами національного мистецтва [56; 57].

У колективній монографії «Инновационные технологии в системе профессионального образования» дисертантці належить розділ «Инновационные педагогические технологии в обучении культурологических дисциплин студентов технических вузов» [2]. У програмі навчальної дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» [65] авторові належить опис навчальної дисципліни, засоби діагностики успішності навчання, укладання рекомендованої літератури. Беручи участь у конференціях під час керівництва роботами студентів, автором теоретично обґрунтовано інноваційні методи навчання, методики використання інтерактивних технологій [45; 46; 47; 48; 52], розкрито вплив конфліктів у студентському середовищі [49; 52; 54; 55], експериментальні перевірки ефективності інтерактивних форм та методів навчання [58; 59]. Ідеї співавторів у дисертаційній роботі не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретико-методологічні, методичні й практичні результати дослідження були представлені у вигляді доповідей і повідомлень на:

міжнародних науково-практичних за кордоном: Miedzynarodowej Naukowi-Praktycznej Konferencji «Badania naukowe naszych czasów» (Katowice,

2013), Международная заочная научно-практическая конференция «Педагогика и психология: проблемы и решения» (Новосибирск, 2013), Miedzynarodowej Naukowi-Praktycznej Konferencji «Aktualne naukowe badania. Od teorii do praktyki» (Warszawa, 2014), Міжнародний науково-практичний інтернет-конгрес педагогів і психологів (Женева, 2015);

міжнародних науково-практичних конференцій в Україні: III, IV Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці» (Кременець, 2013, 2017), I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання освіти і науки» (Харків, 2013, 2015, 2017), Міжнародна науково-методична Інтернет-конференція «Інноваційні педагогічні технології в підготовці майбутніх спеціалістів з вищою освітою: досвід, проблеми, перспективи» (Вінниця, 2013), Міжнародна науково-практична конференція «Парадигми сучасної освіти і науки: теорія, методика і практика» (Кіровоград, 2013), II Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2013), XII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014, 2018), II Міжнародна науково-практична конференція «Знання. Освіта. Освіченість» (Вінниця, 2014, 2016, 2018), Міжнародна науково-практична конференція «Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція» (Київ, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (Львів, 2016), Міжнародна науково-практична конференція «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2016), I Міжнародна науково-практична конференція науковців, науково-педагогічних працівників, аспірантів, докторантів та магістрів «Європейська стратегія створення освітнього середовища у вищих технічних і професійних навчальних закладах» (Рівне, 2017), Міжнародна науково-практична конференція «Наукові проблеми державотворення України» (Вінниця, 2017), Міжнародна науково-практична конференція «Україна-Польща: історичне сусідство» (Вінниця, 2017), Міжнародна науково-технічна конференція «Перспективи розвитку машинобудування та транспорту – 2019» (Вінниця, 2019);

всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій: XLVI регіональна науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, науковців та студентів університету з участю працівників підприємств м. Вінниці та Вінницької області (Вінниця, 2017), XLVII регіональна науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, науковців та студентів університету з участю працівників підприємств м. Вінниці та Вінницької області (Вінниця, 2018), XXIX Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження» (Вінниця, 2017), XLVIII регіональна науково-технічна

конференція професорсько-викладацького складу, науковців і студентів університету з участю працівників підприємств м. Вінниці та Вінницької області (Вінниця, 2019);

на науково-методичних семінарах кафедри філософії та гуманітарних дисциплін Вінницького національного технічного університету;

на закордонних стажуваннях: наукове стажування для освітян на тему «Інновації в науці та освіті: виклики сучасності» (Варшава, 2017); підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників «Наукові розробки, передові технології, інновації: міжнародна співпраця та мобільність» (Польща-Чеська Республіка-Австрія-Угорщина, 2018).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Формування культурологічної компетентності в майбутніх інженерів засобами інноваційного навчання» (спеціальність: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) була захищена в 2013 році. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використані.

Публікації. Результати дослідження відображено у 66 публікаціях, зокрема: 2 монографії (1 – колективна монографія, 1 – одноосібна), 1 – навчально-методичний посібник, 21 стаття у фахових виданнях, 7 у періодичних зарубіжних виданнях; 1 – методичні вказівки щодо організації самостійної роботи з дисципліни «Історія української культури. Народнознавство»; 1 – методичні рекомендації щодо організації роботи в театральних гуртках в професійно-технічних навчальних закладах; 1 – робочий зошит для самостійної роботи з дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»; 1. – програма навчальної дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі», 1 – свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (№ 89019, від 29.05.2019 р.), 30 статей у матеріалах зарубіжних та вітчизняних наукових конференцій та інші видання.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел у кожного розділу, 19 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 574 сторінки, в тому числі 428 сторінок основного тексту дисертації, 37 рисунків та 18 таблиць на 43 сторінках. Список використаних джерел містить 801 (з них 87 – закордонні видання) найменування за наскрізною нумерацією.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність і доцільність; сформульовано мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження, викладено концепцію та гіпотезу наукового пошуку. Схарактеризовано методологічні, теоретичні та нормативно-правові засади наукової роботи; розкрито наукову новизну, її теоретичне та практичне значення; представлено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **«Сучасні проблеми та концептуальні основи формування конфліктологічної культури фахівців з вищою освітою»** – з'ясовано сутність поняття «конфліктологічна культура», узагальнено зарубіжний досвід та сучасні наукові підходи навчання до формування конфліктологічної культури, розкрито методологічні засади та концептуальні основи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, принципи та концептуальні положення формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У процесі формування конфліктологічної культури в технічних закладах вищої освіти виділено проблемні аспекти: *гуманітарний, культурологічний, соціальний (професійна маргінальність), психологічний (асертивний)*.

На підставі опрацювання філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної літератури було здійснено аналіз базових понять: «культура», «конфлікт», «конфліктологічна культура», «культура конфліктів», «конфлікт культур», «культурологічна компетентність». Особливу увагу надано дослідженням зарубіжних дослідників, що розкривають ті поняття, котрі є базою та основою знань і досвіду конфліктологічної культури. До конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в огляді зарубіжних дослідників віднесено найбільш важливі підходи та поняття: «культурний конфлікт», «конфліктологічна компетентність», «конфліктна компетентність» і «конфліктологічна компетенція», «конфліктологічна готовність». Таким чином, було з'ясовано особливості та визначено зміст понять «конфліктологічна культура особистості» та «конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей».

Конфліктологічна культура особистості потрактована як феномен, що об'єднує знання (вчення) про культуру і конфлікт, спрямовує на вміння їх практичного застосування, надає навички прогнозування, запобігання, профілактики та актуалізації вирішення конфліктів у різних життєвих ситуаціях, уміння адаптуватися в конфліктогенному середовищі, базуючись на культурно-суспільному досвіді.

Конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей розглядається як компонент культури особистості і є складовою *фахової компетентності*, набутої в процесі навчання у ЗВО.

У процесі роботи над методологічно-концептуальними положеннями формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, виявлена важливість ієрархії та взаємозв'язків усіх складових, що графічно створюють ієрархічні трикутники *науково-методичного тетраедру* формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. В *основу тетраедра* покладено трикутник із концептуальними положеннями, інші складові (загальні принципи, педагогічні підходи, функції) – *бічна поверхня тетраедру*.

Науково-методичний тетраедр є однією із підсистем, котру віднесено до теоретично-концептуального блоку спроектованої структурно-функціональної

моделі системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У другому розділі – **«Психолого-педагогічні засади формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей»** – виокремлено та обґрунтовано компоненти конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей на основі розробленого критеріально-діагностичного апарату оцінювання; виявлено базовий рівень сформованості компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки.

Спираючись на результати діагностики вхідних рівнів адаптації, тривожності, самооцінки, комунікабельності, мотивації студентів до вивчення гуманітарних дисциплін визначено базові компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в процесі гуманітарної підготовки: *мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний*.

Мотиваційно-професійний компонент розглядається як такий, що через мотивацію до одержання фаху стимулює здатність студентів до набуття знань, умінь та навичок до подальшої самостійності, самореалізації, самовдосконалення, професійної ідентичності. Результати дослідження виявили низку чинників, що суттєво впливають на формування мотиваційно-професійного компонента майбутніх випускників ЗВО, а саме: вступ до цього закладу вищої освіти з примусу батьків; вибір навчального закладу за принципом «куди ближче»; вибір «модної» професії; бажання одержати диплом без бажання одержання знань та фаху або одержання лише спеціалізованих знань; втеча від сучасних соціальних зобов'язань.

Особистісно-адаптивний компонент – це не лише навчання чи робота студента над собою, а й правильний підхід викладача до кожного студента індивідуально, враховуючи психологічні особливості кожного періоду навчання (підхід до першокурсника бакалаврату буде кардинально відрізнятися від роботи з магістрами). Виокремленні складові (самооцінка, адаптація, соціалізація) є основними, на розвиток яких потрібно звернути особливу увагу впродовж періоду перебування молодшої людини в технічному закладі вищої освіти, адже вони мають вплив на емоційну стійкість майбутнього фахівця. Всі ці складові впливають на виникнення конфліктів у період навчання і дають змогу зрозуміти, які конфлікти можуть виникати в подальшому житті та як їх уникнути або культурно вирішити. Особистісно-адаптивний компонент розглядається як сприяння розвитку психологічного здоров'я та створення позитивної для навчання атмосфери, де студент буде почувати себе комфортно та одержувати психологічну підготовку до подальшої професійної діяльності.

Когнітивно-креативний компонент у складі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей розглядається як такий, що надає теоретичний та практичний досвід

креативного застосування професійно спрямованих знань в нестандартних ситуаціях і створення нестандартного підходу до стандартної ситуації для її вдосконалення, що приведе до інновацій.

Культурологічний компонент – це здатність фахівців технічних спеціальностей оволодіти знаннями, що допоможуть їм вільно орієнтуватися та спілкуватися в полікультурному суспільстві, протистояти антигуманістичним тенденціям у професійній діяльності та толерантно підходити до розв'язання проблем, сприяти розумінню та запобіганню конфліктологічних проблем. **До** **основи** культурологічного компоненту покладено такі аспекти: комунікативні здібності та безконфліктне спілкування; ідеї етнічної ідентифікації; основи професійної етики; здатність до толерантності; сприйняття полікультурності інших та вміння співіснування з ними.

Оцінний компонент у структурі конфліктологічної культури відіграє роль вектора, що спрямовує студента під час оцінювання опонента переглянути власні знання та можливості для їхнього подальшого **в**досконалення.

Для діагностики та корекції результатів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей виокремлено критерії, показники та рівні оцінювання запропонованої педагогічної системи. Критеріями формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей слугували компоненти конфліктологічної культури: мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний. Відповідно до критеріїв та показників визначено п'ять рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей: *базовий (конститутивний), теоретичний (початковий), практичний (середній), творчий (достатній), науковий (високий)*.

Результати діагностики стану сформованості базового рівня компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (констатувальний етап педагогічного експерименту) виявили низку проблем, а саме адекватності самооцінки студентів, адаптації, негативного ставлення до вивчення гуманітарних дисциплін. Це визначило ключові підходи до створення навчально-методичного супроводу впровадження педагогічної системи в освітній процес технічного ЗВО.

У третьому розділі – **«Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки»** – розглянуто теоретичні основи створення педагогічної системи; виокремлено і обґрунтовано компоненти педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей (сучасні принципи, концептуальні, методологічні підходи, педагогічні умови, інноваційні технології) спроектовано і реалізовано структурно-функціональну модель формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

На основі аналізу науково-методичних джерел і освітнього досвіду визначено *сутність поняття «педагогічна система формування конфліктологічної культури»* як об'єднання всіх важливих елементів (форм і методів навчання, принципів, функцій, концепцій, педагогічних умов) конфліктологічної культури, прослідковано їх взаємозв'язок та системне утворення.

Визначено такі функціональні параметри педагогічної системи: *систематизація* всіх блоків, складових, підсистем у відповідному порядку, що забезпечує функціонування всієї педагогічної системи; *ієрархічність* – забезпечує дієвість кожного блоку, який виконує свої функції у відповідному порядку; *доступність* – забезпечує можливість її використання у практиці інших викладачів; *інтегративність* – допомагає впроваджувати зазначену педагогічну систему в інші системи та підсистеми; *когнітивність* – спрямована на ефективність педагогічної діяльності для досягнення поставленої мети.

Запропонована педагогічна система формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей складається з блоків (підсистем): *теоретико-концептуального, методично-дидактичного, оцінно-результативного*, що взаємопов'язані між собою і функціонування яких забезпечують педагогічні умови.

Педагогічні умови розглядаються як об'єднувальний фактор, за допомогою якого продуктивніше має працювати вся модель конфліктологічної культури майбутнього фахівця технічних спеціальностей, що буде запорукою ефективного досягнення результатів формування компонентів конфліктологічної культури.

Інноваційні технології навчання визначено як сукупність ефективних психолого-педагогічних методів, форм, засобів, що базуються на культурно-виховному аспекті, на традиційних досягненнях освіти, котрі залишаються ефективними, але трансформуються залежно від часу, психологічних особливостей особистості та спеціалізації закладу і впроваджуються в освітній процес технічного закладу вищої освіти для набуття знань, розвитку вмінь та навичок для роботи за фахом після закінчення навчання та в повсякденному житті майбутнього інженера. Запровадження інноваційних технологій не бажано зводити до якихось обмежень чи «інноваційних стереотипів», що можна впроваджувати у заклад вищої освіти за відповідною схемою. Необхідно зважати на фахову орієнтацію студентів (технічний, гуманітарний, медичний і т.п.), психологічні особливості віку та мотивацію в одержанні знань відповідної дисципліни.

Інноваційні методи навчання аргументуються як педагогічний фьюжн (поєднання), де йде гармонійний сплав традиційних та інноваційних технологій, різних педагогічних підходів і концепцій (східних-західних, вітчизняних-зарубіжних) та інтегративність наук, що спрямовані на сприяння професійному розвитку студентів, є зрозумілими для нього та мають задовільний прикінцевий результат.

На основі аналізу поняття «лекція» наведене визначення лекції як необхідного елементу в педагогічній структурі під час викладання гуманітарних дисциплін, але її структура вдосконалюється відповідно до модернізації освіти. Нині уже традиційними можна назвати візуальні лекції (які донедавна були інновацією), проблемні лекції, лекції-консультації, бінарні лекції, лекції-бесіди, лекції-прес-конференції, лекції із заздалегідь запланованими помилками, з аналізом конкретних ситуацій, лекції-конференції, лекції з елементами тренінгів та із застосуванням ігрових технологій.

Поряд з лекціями провідне та практичне значення у формуванні конфліктологічної культури студентів відіграють *семінарські заняття*, що сприяють прояву індивідуальності майбутніх фахівців з вищою технічною освітою під час практичного застосування знань. Такі заняття допомагають створити психологічно-стійку особистість, яка здатна висловлювати власну думку та застосовувати гуманітарні знання в професійній діяльності, сприяє її самовдосконалення.

На основі вивчення, аналізу й узагальнення досвіду роботи викладачів, філософської, психологічної, дидактичної та методологічної літератури нами для візуального сприйняття цієї педагогічної системи спроектовано й впроваджено в освітній процес структурно-функціональну модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (рис. 1).

У четвертому розділі – **«Методичне забезпечення реалізації педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей»** – розглянуто педагогічні технології формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей на прикладі гуманітарних дисциплін; представлено створений навчально-методичний супровід впровадження педагогічної системи та вимоги до готовності викладача щодо формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Навчання гуманітарних дисциплін у негуманітарному ЗВО вимагає ретельного підходу у виборі форм, методів і технологій навчання. На основі ґрунтовного огляду педагогічних технологій, інноваційних підходів, їх співвідношення з дисциплінами гуманітарного циклу та власного досвіду їх викладання, виокремлено форми і методи, що мають ефективний результат у засвоєнні знань та сприяють формуванню компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, а саме: авторські методики для аудиторної та самостійної роботи (інноваційні методи (мозкова атака, дискусії, проєкти, «симпозіуми», конференції тощо); інтерактивні та ігрові технології, тренінги тощо).

Навчально-методичний комплекс містить ефективні (експериментально відібрані) методики навчання та авторські розробки стосовно формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

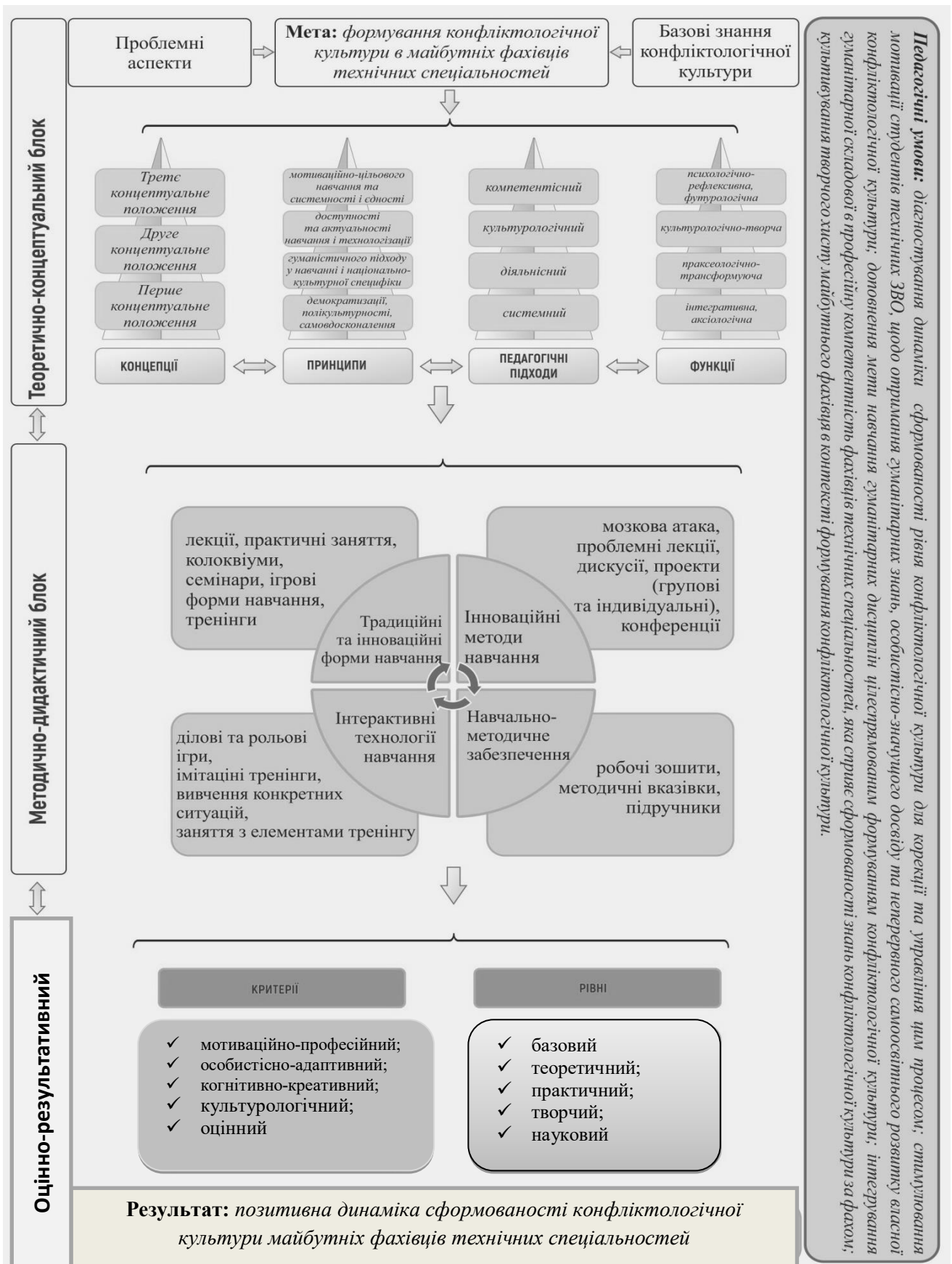

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей

Створене авторське навчально-методичне забезпечення впровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури в освітній процес майбутніх фахівців технічних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін виявилось ефективним для аудиторних занять:

- лекції, з яких – *авторські розробки вступної лекції, лекції-концерти в поєднанні з усним журналом, візуальні лекції, лекції із поєднанням засобів мистецтва;*

- практичні заняття: *авторські методики ігрових форм навчання у вигляді гри «Пізнай тему», що поєднує в собі гру-вправу, ігрову дискусію, ігрову ситуацію та гру «Мандрівка до заліку»; заняття з елементами тренінгів на прикладі вправ «Експрес», «Футболки», «Поведінка в конфлікті», «Грамоти»; використання тестів для поглиблення знань з теми;*

- позааудиторна самостійна робота: *метод проєктів* із детальним описом, де поєднується низка проєктів з однієї теми та обговорюється на одному занятті у формі *усного журналу*; науково-дослідна робота.

Створено робочий зошит студента для самостійної роботи як засіб навчання, що сприяє когнітивному, творчому та самостійному розвитку фахівця, допомагає в опануванні знань із визначеної дисципліни у процесі розв'язання нестандартних завдань і формує здатність до оцінювання власних і чужих можливостей (рис. 2).

Робочі зошити сприяють ефективному засвоєнню лекційного матеріалу та формуванню компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Особлива увага приділена готовності викладача до впровадження у навчальний процес педагогічної системи формування компонентів конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Педагогічне спілкування є важливим у діяльності педагога і основним у процесі навчання будь-якої дисципліни, а під час вивчення гуманітарних предметів воно є провідним, оскільки інформація, котру подає викладач, має бути насичена яскравими прикладами, культурою мовлення, правильними підходами до подачі теми, адже під час викладання таких дисциплін розглядаються теми, що стосуються психології особистості, релігійних, культурних, національних, етичних аспектів. Від викладача вимагається тактовність і толерантність, завжди бути готовим дати відповіді на неетичні запитання з боку студентів, що сприятиме взаємодії. З використанням диктаторських моделей спілкування неможливе подання таких тем і тим більше їх засвоєння.

У процесі дослідження виявлено риси успішності викладача, який формує конфліктологічну культуру: імідж, комунікація, толерантність, уміння попереджати та усувати конфліктні ситуації, акторська майстерність, творчість, дослідницька робота.

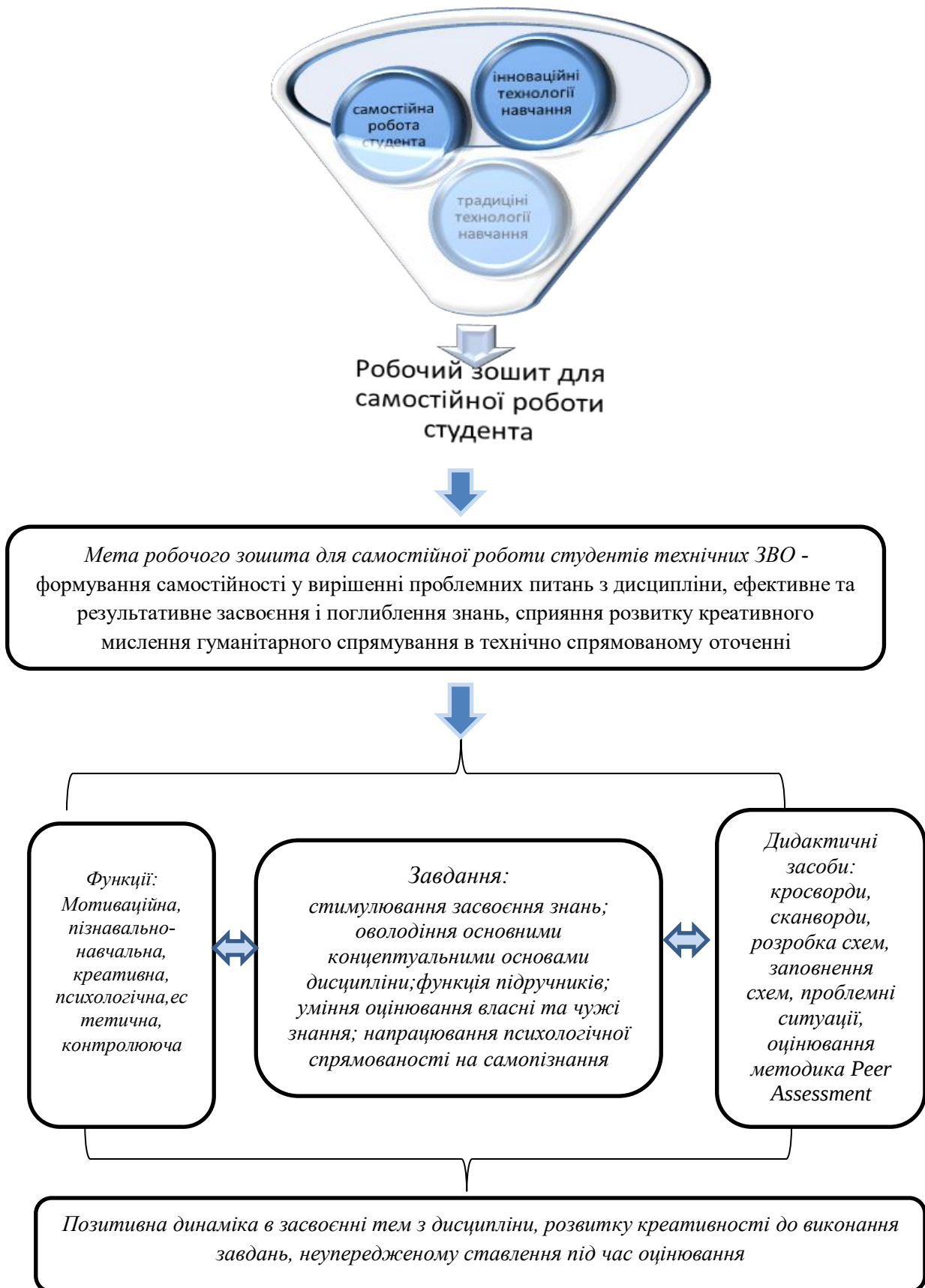

Рис. 2. Структура робочого зошита для самостійної роботи студента.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей» – представлені організація і методика проведення педагогічного експерименту; аналіз результатів педагогічного експерименту методами математичної статистики.

Дослідження проводилися у процесі вивчення гуманітарних дисциплін («Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі», «Історія української культури», «Практична культурологія») згідно з визначеними критеріями (мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінним) та рівнями (базовим, теоретичним, практичним, творчим, науковим). Основною базою дослідження були Вінницький національний технічний університет та Національний лісотехнічний університет України (м. Львів).

Дослідження проводилося поетапно впродовж 2013 – 2019 рр.:

- *аналітико-констатувальний етап* – з'ясовувались теоретичні засади, визначалось термінологічне поле та концептуальні основи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців з вищою технічною освітою (вивчалися філософські, наукові освітні, педагогічні та психологічні теоретичні джерела з питань формування конфліктологічної культури студентів; виявлялися проблеми, принципи та концепції з обраної теми); визначалися педагогічні передумови та обґрунтовувалися компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; аналізувалися та розроблялися критерії, показники та рівні сформованості конфліктологічної культури студентів; розроблялися методики проведення занять за різними темами;

- *діагностично-пошуковий* – проводився констатувальний експеримент з метою виявлення рівня сформованості конфліктологічної культури студентів 1-5 курсів, визначення якісного та кількісного складу учасників формувального етапу педагогічного експерименту; уточнення завдань та методів дослідження; розроблення структурно-функціональної моделі педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (теоретично обґрунтовувались педагогічні умови, уточнювались розроблені методики проведення занять та створювався навчально-методичний супровід упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей);

- *формувальний етап* педагогічного експерименту – відбувалася перевірка гіпотез та концептуальних положень дослідження; експериментально перевірялася ефективність реалізованої педагогічної системи (педагогічних умов; складових теоретико-концептуального, методично-дидактичного та оцінно-результативного блоків; навчально-методичного забезпечення реалізації запропонованої структурної моделі) формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;

- *завершально-узагальнювальний етап* – аналіз одержаних даних формувального етапу педагогічного експерименту, виявлення ефективності створеної педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; узагальнення даних і формулювання загальних висновків; упровадження результатів дослідження у роботу ЗВО.

Однорідність експериментальних груп визначена вибіркою з генеральної сукупності студентських груп одних і тих самих спеціальностей за вхідним рівнем сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців (278 осіб – КГ та 286 – ЕГ). Для визначення однорідності експериментальних груп ураховано важливі для сформованості компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців: адекватність самооцінки; схильність особистості до конфліктної поведінки; рівень академічної успішності студентів (оцінний компонент).

Оскільки перші два показники виявлялися анкетуванням і тестуванням, ураховано показник адекватності самооцінки. За допустиму похибку прийнято показник значущості адекватних відповідей – коефіцієнт рангової кореляції

Спірмена $p_{xy} = 1 - \frac{6}{n^3 - n} \sum_{i=1}^n d^2$, де n – кількість пар, що порівнюються $d = A - C$;

A – експертна оцінка. У нашому дослідженні $n = 18$. Для виявлення суттєвості розбіжності одержаних даних використано статистичний критерій

Колмогорова–Смірнова $\lambda_{\text{спост}} = d_{\text{max}} \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$.

Діагностика сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей здійснена за мотиваційно-професійним, особистісно-адаптивним, культурологічним, оцінним критеріями відповідно до базового, теоретичного, практичного, творчого та наукового рівня.

Визначено *вхідний загальний рівень* сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Відповідно критерію

Колмогорова-Смірнова $\lambda_{\text{кр.}}(0,05) = \frac{1,36}{\sqrt{n_1 + n_2}} = \frac{1,36}{\sqrt{286 + 278}} = 0,05726$, висунуто

статистичну гіпотезу H_0 – групи за досліджуваною ознакою відрізняються суттєво та альтернативну до неї H_1 – групи за досліджуваною ознакою відрізняються несуттєво. Розраховано значення d_{max} критерію Колмогорова-Смірнова (табл. 1).

$\lambda = d_{\text{max}} \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}} = 0,03 \cdot 8,34 = 0,2502$. Отже, $\lambda_{\text{кр.}} < \lambda$ на рівні достовірності 95%

прийнято гіпотезу H_1 – групи за досліджуваною ознакою відрізняються несуттєво, що доводить однорідність вибраних груп для формувального етапу педагогічного експерименту.

Таблиця 1

Вхідні рівні сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (розрахунок $d_{\max}$ критерію Колмогорова-Смірнова)

Рівні знань	Констатувальний етап педагогічного експерименту						
	ЕГ (286 студентів)			КГ (278 студентів)			Максимальна різниця
	Частота	Відносна частота	Накопичені частоти	Частота	Відносна частота	Накопичені частоти	
	n_i	n_i/n	$n_{\text{інак}}/n$	m_i	m_i/m	$m_{\text{інак}}/m$	
Науковий	14	0,05	0,05	11	0,04	0,04	0,01
Творчий	60	0,21	0,26	53	0,19	0,23	0,03
Практичний	72	0,25	0,51	72	0,26	0,49	0,02
Теоретичний	103	0,36	0,87	108	0,39	0,88	0,01
Базовий	37	0,13	1,00	34	0,12	1,00	0,00
Σ	286	1,00		278	1,00		$d_{\max}=0,03$

Динаміку рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей ЕГ і КГ до і після формувального етапу педагогічного експерименту наведено у відсотках та різницею (таблиця 1, рисунок 4). Результати у відсотках показують більш високе значення в групі ЕГ в порівнянні з групою КГ наукового та творчого рівнів, практичний рівень з незначною різницею в 4%, відповідно, результати теоретичного та базового рівнів у групі КГ є вищими у порівнянні з ЕГ.

Критерієм Колмогорова-Смірнова з достовірністю 95% доведено, що для формувального етапу педагогічного експерименту вибрані однорідні за складом експериментальні групи.

Динаміку рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей ЕГ і КГ до і після формувального етапу педагогічного експерименту наведено у відсотках та різницею (таблиця 2, рисунок 4). Результати у відсотках показують більш високе значення в групі ЕГ в порівнянні з групою КГ наукового та творчого рівнів, практичний рівень з незначною різницею в 4%, відповідно, результати теоретичного та базового рівнів у групі КГ є вищими у порівнянні з ЕГ.

Показники базового та теоретичного рівнів результатів констатувального етапу експерименту в ЕГ (49%) значно відрізняються від результатів формувального етапу експерименту. Отже, якість сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей після впровадження педагогічної системи зросла на 38%.

Таблиця 2

Рівні сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей до і після впровадження розробленої педагогічної системи формування конфліктологічної культури

Рівні	ЕГ		різниця	КГ		різниця
	до	після		до	після	
Науковий	5%	10%	+5	4%	6%	+2
Творчий	21%	39%	+18	19%	28%	+9
Практичний	25%	40%	+15	26%	37%	+11
Теоретичний	36%	9%	-27	39%	23%	-16
Базовий	13%	2%	-11	12%	6%	-6

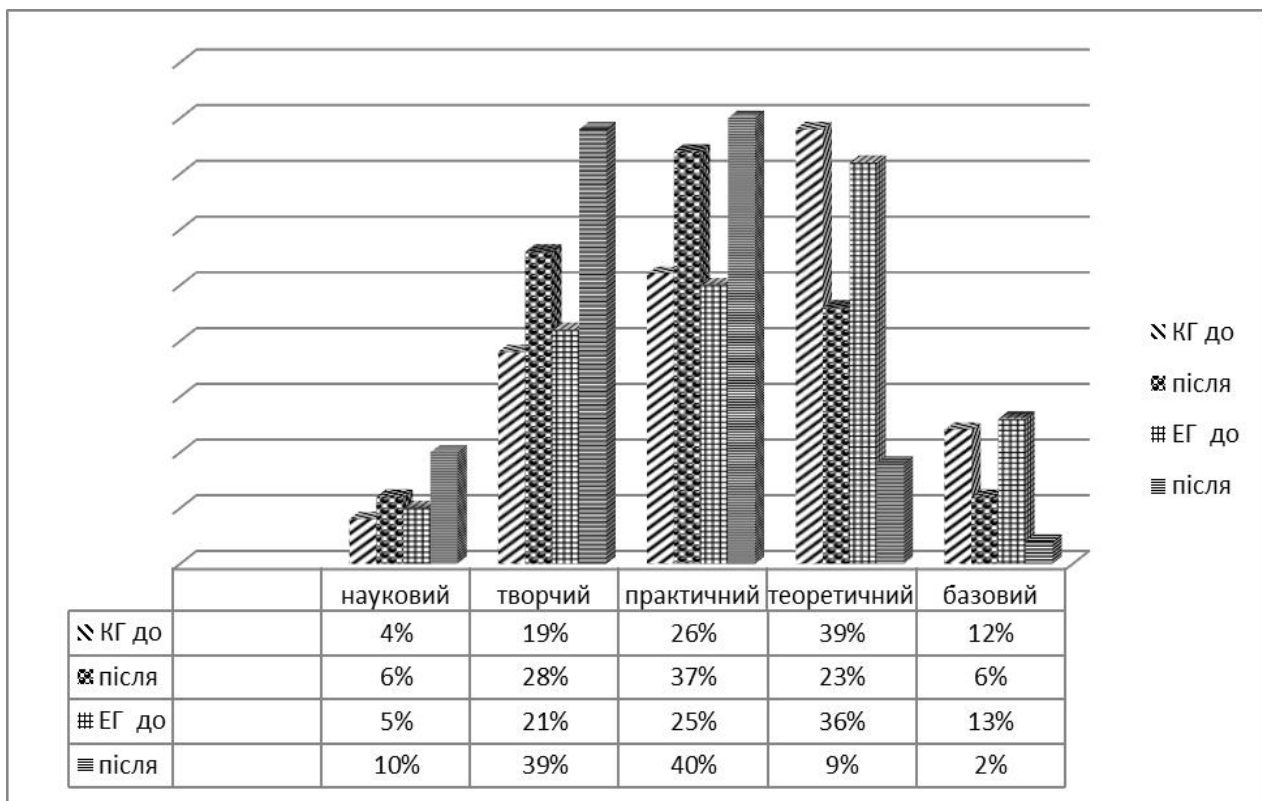

Рис. 4. Порівняльна гістограма динаміки рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей

Ця різниця в КГ складає лише 22%, що свідчить про ефективність запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Критерієм Колмогорова-Смірнова з достовірністю 95% підтверджена суттєвість різниці між загальним рівнем сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у групах ЕГ та КГ, що свідчить на користь результатів групи ЕГ та запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Отже, результати педагогічного експерименту засвідчують ефективність педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Загальну і часткову гіпотези підтверджено, мети дослідження досягнуто, завдання виконано.

ВИСНОВКИ

1. Як показав аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел з проблеми формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців з технічною вищою освітою в ній є проблемні аспекти: *гуманістичний, гуманітарний, культурологічний, психологічний, соціальний*. Під час аналізу з'ясовано, що особливу увагу привертає викладання гуманітарних дисциплін де, перш за все, цілеспрямовано можна формувати конфліктологічну культуру особистості.

Спираючись на сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід, проаналізувавши підходи до визначень термінів «культура» та «конфлікт», з'ясовано, що в зарубіжній практиці найбільш поширеними є поняття «*культурний конфлікт*», «*конфліктна компетентність*», «*конфліктологічна компетентність*» і «*конфліктологічна компетенція*», «*конфліктологічна готовність*».

У результаті термінологічного аналізу введено в науковий обіг *поняття конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей* як такої, що об'єднує знання (вчення) про культуру та конфлікт, спрямовує на вміння їхнього практичного застосування, надає навички прогнозування, запобігання, профілактики та актуалізації вирішення конфліктів у різних життєвих ситуаціях, уміння адаптуватися в конфліктогенному середовищі, базуючись на культурно-суспільному досвіді.

Аналіз проблемних аспектів, котрі є більш популярними в зарубіжній практиці – *психологічний та соціальний*, розгляд сучасних наукових підходів до змісту і методів навчання, дозволив зробити висновки, що викладання дисциплін гуманітарного циклу в технічних ЗВО вимагає негайного створення навчально-методичної системи формування конфліктологічної культури на основі сучасних інноваційних форм, методів і технологій.

Аналіз наукових джерел, вітчизняного та зарубіжного досвіду дозволив визначити авторську концепцію формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Методологічні засади та концептуальні основи конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей уможливили опрацювання основних складових у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей та виокремлення методологічних: *підходів (системний, діяльнісний, культурологічний, компетентнісний); функцій (інтегративна, аксіологічна, праксеологічно-трансформуюча, культурологічно-творча, психологічно-рефлексивна, футурологічна); принципів (системності, єдності та мотиваційно-цільового навчання; доступності, технологізації та актуальності навчання; гуманістичного підходу в навчанні та національно-культурній специфіці; демократизації, полікультурності та самовдосконалення)*, що дало змогу виокремити складові ієрархічної системи та дало можливість створення *науково-методичного тетраедра* формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців, де представлені концептуальні положення становлять його основу, а загальні принципи, педагогічні підходи, функції – бічні грані тетраедра, що об'єднує теоретично-концептуальний блок з іншими підсистемами.

2. Поглиблений аналіз гуманітарної підготовки в технічних ЗВО став основою визначення психолого-педагогічних засад формування конфліктологічної культури. Діагностика рівнів адаптації, тривожності, самооцінки, комунікабельності, мотивації студентів до вивчення гуманітарних дисциплін на основі тестів, опитувальників та проєктивних методик під час констатувального етапу педагогічного експерименту виявила проблеми, що вимагають вирішення у процесі створення педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх випускників з вищою технічною освітою.

Опираючись на «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», аналізуючи десять компетентностей нової української школи, визначено місце конфліктологічної культури у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з вищою технічною освітою. *Конфліктологічну культуру майбутніх фахівців технічних спеціальностей* розглядаємо як компонент загальної культури особистості, що є *складовою фахової компетентності*, набутої в процесі навчання у ЗВО.

3. Беручи за основу загальноосвітні компетентності випускника ЗВО, базові поняття та проблеми, що виникають у формуванні конфліктологічної культури студентів, ми виокремили компоненти сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, до яких віднесено: *мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний*, обґрунтували їх значення та визначили місце в структурі формування конфліктологічної культури в

майбутнього фахівця технічних спеціальностей. Визначені компоненти склали критерії, за показниками яких виявлено п'ять рівнів діагностики її сформованості: *I рівень – базовий, II рівень – теоретичний (початковий), III рівень – практичний (середній), IV рівень – творчий (достатній), V рівень – науковий (високий)*, за якими з'ясовано стан сформованості компонентів конфліктологічної культури у майбутніх фахівців технічних спеціальностей на констатувальному етапі педагогічного експерименту у студентів 1-5 курсів. Аналіз результатів виявив, що у середньому 4% студентів 4-го та 5-го курсів мають перший базовий рівень сформованості, тобто такий, що відповідає рівню абітурієнта. Отже, розвиток компонентів конфліктологічної культури взагалі не відбувся.

4. Доведено, що створення педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей відбувалося на основі *системного, діяльнісного, культурологічного, компетентнісного* підходів та функцій *систематизації, ієрархічності, доступності, інтегративності, когнітивності*.

Розробляючи концепції, принципи, компоненти, критерії, показники та рівні системи формування конфліктологічної культури, виокремили та обґрунтували *педагогічні умови*: діагностування динаміки сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції й управління цим процесом; стимулювання мотивації студентів технічних ЗВО, щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури; доповнення мети навчання гуманітарних дисциплін цілеспрямованим формуванням конфліктологічної культури; інтегрування гуманітарної складової в професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, що сприяє сформованості знань конфліктологічної культури за фахом; культивування творчого хисту майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури.

Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що представлена структурно-функціональною моделлю розглядається як підсистема (гуманітарна підготовка) в системі фахової підготовки, що об'єднала в собі блоки: *теоретико-концептуальний* (у вигляді рухомого та об'ємного тетраедра), *методико-дидактичний, оцінно-результативний та педагогічні умови*, які взаємопов'язані між собою та забезпечують функціонування всіх блоків. Підсистеми є гнучкими та здатними до корекції.

5. Установлено, що упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в освітній процес відбувається за рахунок науково-методичних складових, що містять сучасні інноваційні технології. Виявлено, котрі найбільш позитивний вплив на формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей може відбуватися за такими інтерактивними технологіями: *неімітаційні розвивальні* (проблемна, інтерактивна лекція;

семінар; проблемна бесіда; мозкова атака; дискусія; аналіз; майстерня; опитування експертів; методи роботи у малих групах); *імітаційні розвивальні* (вивчення конкретних ситуацій; розв'язання виробничих завдань; імітаційні вправи; імітаційний тренінг); *ігрові* (ділова гра; рольова гра; ігрове проектування); *проектні* (групова проектна діяльність); *тренінгові* (груповий тренінг, заняття з елементами тренінгу).

6. Створений і реалізований навчально-методичний супровід для аудиторних занять та позааудиторної роботи із детальним описом викладання гуманітарних дисциплін («Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі», «Історія української культури», «Практична культурологія») в технічному ЗВО, а саме: *лекції-концерти в поєднанні з усним журналом; візуальні лекції та лекції із поєднанням засобів мистецтва; заняття з елементами тренінгів, вправи «Експрес», «Футболки», «Поведінка в конфлікті», «Грамоти»; авторські методики ігрових форм навчання у вигляді ігрової вступної лекції, ігор «Пізнай тему» та «Мандрівка до заліку»; методики використання тестів; метод проєктів та «усний журнал» для позааудиторної самостійної роботи, дозволив одержати позитивний результат у формуванні компонентів конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей.*

Особливе місце в упровадженні педагогічної системи в освітній процес гуманітарних дисциплін із метою формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей відведено *авторському робочому зошити для самостійної роботи* як засобу самоосвіти, що допомагає в опануванні знань на основі розв'язання нестандартних завдань, сприяє розвитку вмінь та здатності до оцінювання власних і чужих можливостей на основі методики Peer Assessment, що є інструментом оцінювання роботи студентів.

7. Для експериментальної перевірки ефективності педагогічної системи формування конфліктологічної культури у майбутніх фахівців технічних спеціальностей відповідно до вимог об'єктивно одержаних результатів було сформовано однорідні групи на основі показників самооцінки, схильності особистості до конфліктної поведінки та рівня академічної успішності студентів (оцінний компонент) з гуманітарних дисциплін, що в подальшому є важливим для визначення сформованості компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців. Оскільки перші два показники виявлялися анкетуванням та тестуванням, *ураховано* показник адекватності самооцінки – виявлено тенденцію до завищеної та до заниженої самооцінки, неприховано завищену та неприховано занижену самооцінку в учасників формувального етапу педагогічного експерименту.

Результати впровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в процесі її експериментальної перевірки за визначеними критеріями, показниками та рівнями сформованості конфліктологічної культури підтвердили її ефективність. Порівняння динаміки сформованості мотиваційно-

професійного, особистісно-адаптивного, когнітивно-креативного, культурологічного та оцінного компонентів виявило найменшу розбіжність результатів когнітивно-креативного компоненту (7%), найбільша розбіжність у культурологічного (23%) та оцінного (25%) компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей на користь експериментальної групи.

Статистичний аналіз одержаних даних педагогічного експерименту з надійною ймовірністю 0,95 підтвердив позитивний вплив запропонованої авторської педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Достовірність однорідності вибраних для експерименту груп та суттєвості різниці одержаних результатів педагогічного експерименту перевірялась за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та за статистичним критерієм Колмогорова-Смірнова.

Результати дослідження, звісно, не є вичерпними та потребують подальшого дослідження з метою поглибленої інтеграції гуманітарних, фундаментальних, загальнотехнічних та спеціальних дисциплін у технічних ЗВО на основі створення сучасного та випереджувального інноваційного навчально-методичного забезпечення для оптимального розвитку конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою, формування вміння вдосконалення фахової компетентності та стійкого бажання до самоосвіти впродовж життя. Залишається актуальним питання поглибленого дослідження готовності викладачів до використання наявних та створення власних педагогічних систем формування конфліктологічної культури у майбутніх фахівців технічних (й не тільки) спеціальностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографії

1. **Гречановська О. В.** Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 440 с.

2. **Гречановская Е. В.** Инновационные педагогические технологии в обучении культурологических дисциплин студентов технических вузов. *Инновационные технологии в системе профессионального образования: коллективная научная монография* / под. ред. д.э.н. Абакарова М. И. Махачкала, 2014. С. 97 – 111.

Статті у наукових фахових виданнях України, в зарубіжних виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз

3. **Гречановська О. В., Петрук В. А.,** Методика формування міжкультурної компетенції засобами мистецтва у студентів технічних ВНЗ.

Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. Вип.2. Кременець ВЦ КОГПІ ім.Тараса Шевченка, 2013. С. 36 – 40.

4. **Гречановська О.В.** Використання фольклорної української пісенної творчості у процесі викладання культурологічних дисциплін у ВНЗ. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Випуск 108. Том 2. Серія : Педагогічні науки.* 2013. С. 105 – 108.

5. **Гречановська О.В.,** Ліщун О.Д. Гуртки мистецького спрямування та їх роль у формуванні культурологічної компетентності учнів ПТНЗ. *Науковий вісник інноваційних технологій. №2 (4).* Кіровоград: Науково-дослідний центр інноваційних технологій, 2013. С. 55 – 63.

6. **Гречановська О. В.** До питання формування конфліктологічної культури в учнів ПТНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Вип. 39. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2014. С. 88 – 93.*

7. **Гречановська О. В.** Значення стилів поведінки у формуванні конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 124.* Чернігів: ЧНПУ, 2015. С. 144 – 147.

8. **Гречановська О. В.** Сутність поняття та базові компоненти конфліктологічної культури майбутніх інженерів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Випуск LXXIV. Том 2. Херсон, 2016. С. 113 – 117.*

9. **Гречановська О. В.** Роздуми щодо проблеми формування конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 16 (59).* Рівне: РДГУ, 2017. С. 90 – 93.

10. **Гречановська О. В.** Робочий зошит для самостійної роботи як один з інноваційних методів формування конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2017. Вип. 8. С. 126 – 134.*

11. **Гречановська О.В.** Використання ігрових форм при вивченні гуманітарних дисциплін в технічних ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Випуск 52. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2018. С. 88 – 93. (Index Copernicus)*

12. **Гречановська О.В.** Діагностика ефективності педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 1(15), частина 2. С. 72 – 77. (Index Copernicus)*

13. **Гречановська О.В.** Роль інноваційних технологій у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та формування конфліктологічної культури у студентів

технічних ЗВО. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. - № 2 (65), лютий 2019. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – 378 с. С. 58 – 64.

14. **Гречановська О. В.** Діагностика сформованості культурологічного компонента конфліктологічної культури в студентів технічних ЗВО. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць* / Гол. редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 1 (88). – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. – 236 с. С. 49 – 61. (*Index Copernicus*)

15. **Гречановська О. В.** Зарубіжний досвід та сучасні наукові підходи до формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 17. Випуск № 30*. С. 43 – 53.

16. **Гречановська О.В.** Асертивність як складова конфліктологічної культури. *Міжнародний науковий журнал «Педагогіка безпеки», Том 4, №1, 2019*. С. 66 – 72. (*Index Copernicus*)

17. **Гречановська О.В.** Обґрунтування педагогічних умов у процесі формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Випуск 53*. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2019. С. 155 – 162. (*Index Copernicus*)

18. **Гречановська О.В.** Педагогічні підходи у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Наукові записки. Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. № 58*. Вінниця. ТОВ «Твори». 2019. С. 74 – 81

19. **Гречановська О. В.** Діагностика сформованості психологічного компонента конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Вісник ВПІ. – 2019. – № 3 (144).* – С. 111–120. (*Index Copernicus*)

20. **Гречановська О. В.** Діагностика сформованості когнітивно-креативного компонента конфліктологічної культури майбутніх інженерів у процесі гуманітарної підготовки. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти 2019, № 64*. С. 109 – 117. (*Index Copernicus*)

21. **Гречановська О. В.** Методологічні засади формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. - № 3 (66), вересень 2019. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – 378 с. С. 83 – 90.

22. **Гречановська О. В.** Роль методу проектів у процесі формування компонентів конфліктологічної культури в студентів технічних закладів вищої

освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / За матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції «Духовно-культурне виховання особистості в умовах входження людства в «Епоху Культури» » (30 травня 2019 року, м. Київ); Ч.П. / Гол. редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 3 (90). – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. – 236 с. С. 62 – 72. (Index Copernicus)*

23. **Гречановська О. В.** Метод проєктів у розвитку навичок самоосвіти студентів технічних ЗВО. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. Вип.45. 220с., С. 123 – 131. (Index Copernicus, Google Scholar)*

24. **Hrechanovska Olena.** Assertiveness and its role in forming the conflictological culture of students of higher technical educational institutions. *Modern Science – Modern veda. Praha. Ceska republika, Nemoros. 2018. - № 4. С. 79 – 85. (Index Copernicus, Google Scholar)*

25. **Hrechanovska Olena.** Role of the method of projects in the independent work on the humanitarian disciplines of students of technical institutions of higher education in the process of formation of conflictological culture / *Olena Hrechanovska // Modern Science – Modern veda/ - Praha/ - Ceska republika, Nemoros/ - 2019/ - № 4. С. 63 – 71. (Index Copernicus, Google Scholar)*

26. **Петрук В. А., Гречановська О. В., Сабалош Ю. Г.** Підходи до впровадження інноваційних технологій в освітній процес технічних ЗВО. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science. Warsaw, Poland: RS Global Sp. z O.O., 2019. 5(17), August. P. 3 – 8. (Index Copernicus, Google Scholar)*

27. **Гречановська О. В.** Візуальні лекції як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу. *International scientific professional journal «The unity of science», publishing office Friedrichstrabe 10. Vienna – Austria, 2015. С. 58–60.*

28. **Гречановська О. В.** Культурологічна компетентність як важлива складова професійності майбутніх інженерів. *International scientific-practical congress so teachers and psychologists «The generation of scientific ideas», Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Geneva, 2015, p220. С. 193 – 197.*

29. **Гречановська О. В.** Роль етнічної ідентифікації в формуванні конфліктологічної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів. *The European association of pedagogues and psychologists «Science». International scientific professional periodical journal «The unity of science». Vienna. Austria, 2016. С. 11 – 14.*

30. **Гречановська О. В.** Психологічний компонент як один із складових базового рівня конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ. *The European association of pedagogues and psychologists «Science». International*

scientific professional periodical journal «The unity of science». Vienna – Austria, December 2017 – January 2018. С. 23 – 27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

31. **Гречановська О.В.** Робота викладача з реалізації технології формування культурологічної компетентності майбутніх інженерів. *Zbior raportow naukowych. «Badania naukowe naszymi czasami»*. Katowice: Wydawca: Sp. zo.o. «Diamondtradingtour», 2013. С. 48 – 53.

32. **Гречановська О. В.**, Ліщун О.Д. Інтерактивні технології в роботі гуртків мистецького спрямування в професійно-технічних навчальних закладах. *Zbior raportow naukowych. « Aktualne naukowe badania. Od teorii do praktyki.»* Warszawa: Wydawca: Sp. zo.o. «Diamondtradingtour», 2014.- 88str. С. 69–75.

33. **Гречановская Е. В.** Формирование экологической компетенции у будущих инженеров средствами инновационного обучения. *«Педагогика и психология: проблемы и решения»: материалы международной научно-практической конференции*. Новосибирск: Изд. «СибАК», 2013. С. 77 – 82.

34. **Гречановська О. В.** Психолого-педагогічні аспекти візуальних лекцій. *XLIV науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів університету за участю працівників науково-дослідних організацій та інженерно-технічних працівників підприємств м. Вінниці та області*. Вінниця. ВНТУ. 2015.

<http://conf.vntu.edu.ua/allvntu/2015/ingpp/>

35. **Гречановська О. В.** Комунікативна компетенція, як одна з складових формування культурологічної компетентності в майбутніх інженерів. *Актуальні питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Академія внутрішніх військ МВС України. Харків: ХОГОКЗ, 2013. 36 – 40 с.

36. **Гречановська О. В.** Компетентнісний підхід в культурологічній освіті майбутніх інженерів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. 20 березня 2014р. / За заг. ред. Е.В. Лузік, О.М. Акмалдінової . – К.: НАУ, 2014. – 214с. – С. 52 – 53

37. **Гречановська О. В.** Проблеми формування складових конфліктологічної культури у студентів технічних ВНЗ. *Актуальні питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. 2015 р.* Академія внутрішніх військ МВС України. Харків : ХОГОКЗ, 2015. С. 53 – 58.

38. **Гречановська О. В.** Роль товариства «Просвіта» у формуванні культурологічної компетентності студентів технічних вищих навчальних закладів. *Стожари Поділля. Випуск 4 (13) Бібліотека Вінницької організації Національної спілки журналістів України. Літературно-мистецька збірка*. Вінниця, 2014. С. 37 – 38.

39. **Гречановська О. В.** Лекції-концерти як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу. *Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця. 2014 р. Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 145 – 147.

40. **Гречановська О. В.** Девіантна поведінка як одна з проблем формування конфліктологічної культури в учнів ПТНЗ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 345 – 348.*

41. **Гречановська О. В.** Адаптація як один із чинників формування конфліктологічної культури в студентів ВНЗ. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота». 2016. С. 23 – 25.

42. **Гречановська О. В.** Використання інноваційних технологій навчання у формуванні міжкультурної толерантності у студентів технічних ВНЗ. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 23 – 25.

43. **Гречановська О. В.** Роль конфліктологічної культури студентів під час навчання в технічних ВНЗ. *Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця. 2016. Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 54 – 57.

44. **Гречановська О. В.** До питання впровадження інноваційних технологій в навчальний процес технічних ВНЗ. *Міжнародна науково-практична конференція «Наукові проблеми державотворення України». 2017.* Вінницький національний технічний університет. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2017/schedConf/presentations>

45. **Гречановська О. В.,** Манглієва Т. Н. Сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2017) : збірник доповідей. – Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 133 –136.* <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu /index/pages/view/zbirn2017>.

46. **Гречановська О. В.,** Алексєєнко А. С. Роль ігрових технологій в навчально-виховному процесі вищої школи. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2017) : збірник доповідей. – Вінниця : ВНТУ, 2017. С. 136 – 139.* <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages /view/zbirn2017>.

47. **Гречановська О. В.,** Лановий Р. О. Проект «Особливе взуття» (традиції та іновації в історії взуття) *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету*

(НТКП ВНТУ–2017) : збірник доповідей. – Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 110–112. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2017>.

48. **Гречановська О. В.**, Кравець Н. М. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2017) : збірник доповідей.* – Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 128 – 132. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2017>.

49. **Гречановська О. В.**, Чернега А. М. Вплив конфліктів на соціально-психологічний клімат академічної групи ВНЗ. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2017) : збірник доповідей.* – Вінниця : ВНТУ, 2017. С. 142 – 145. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2017>.

50. **Гречановська О. В.** Особливості інноваційних навчальних технологій у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Актуальні питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали V міжнар. наук.- практ. конф. Національна академія Національної гвардії України.* Харків: ХОГОКЗ, 2017. С. 147 – 159.

51. **Гречановська О. В.** Маргінальність професії як сучасна проблема формування конфліктологічної культури студентів технічних ЗВО. *Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції. ВНТУ.* Вінниця, 2018р. С. 86 – 89.

52. **Гречановська О. В.**, Ремарчук В. В. Роль ігрової діяльності в навчальному процесі ВНЗ. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2018): збірник доповідей.* – Вінниця : ВНТУ, 2018. С. 117 – 119.

<https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2018>.

53. **Гречановська О. В.** Інноваційні технології навчання у формуванні міжкультурної толерантності студентів технічних ВНЗ. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2018): збірник доповідей.* – Вінниця : ВНТУ, 2018. С. 105 – 107. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2018>.

54. **Гречановська О. В.**, Слободянюк А. О. Самооцінка та її вплив на професійне майбутнє випускників ВНЗ. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2018): збірник доповідей.* – Вінниця : ВНТУ, 2018. С. 125 – 129. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2018>.

55. **Гречановська О. В.**, Гоголкіна А. О. Роль спілкування у формуванні авторитету викладача серед студентів технічних ВНЗ. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2018) : збірник доповідей.* – Вінниця :

ВНТУ, 2018. С. 101–102. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2018>.

56. **Гречановська О. В.**, Зінько О. В. Культурно-просвітницька діяльність вінницької «Просвіти» у 1917 – 1920 рр. *Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXIX Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. 2018 р.* Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 93 – 95.

57. **Гречановська О. В.**, Зінько О. В. Формування міжкультурної толерантності у студентів технічних ВНЗ через призму вивчення творчості І.Я. Падаревського на заняттях з «Історії української культури». *Україна-Польща: історичне сусідство. Матеріали міжнародної наукової конференції* Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2017. С. 378 – 381.

58. **Гречановська О. В.**, Черепаха Д. В., Черепаха А. А. Особливості використання інтелект-карт в освітньому процесі технічних ЗВО. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2019) : збірник доповідей.* – Вінниця : ВНТУ, 2019. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2017>.

59. **Гречановська О. В.**, Теклюк А. І., Крекотень Є. Г. Проблема мотивації студентів до вивчення гуманітарних дисциплін у технічному ЗВО. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2019) : збірник доповідей.* Вінниця : ВНТУ, 2019. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allvntu/index/pages/view/zbirn2017>.

60. **Гречановська О. В.**, Петрук В.А. Формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Міжнародна науково-технічна конференція «Перспективи розвитку машинобудування та транспорту - 2019»;* збірник тез. – Вінниця : ПП «ТД Едельвейс і К», 2019. –С. 347 – 349.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

61. **Гречановська О. В.** Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи з дисципліни «Історія української культури. Народознавство» для студентів вищих технічних навчальних закладів. *Уклад. О.В. Гречановська.* – Вінниця: ВНТУ, 2018. 57 с.

62. **Гречановська О. В.** Робочий зошит для самостійної роботи з дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» / Уклад. Гречановська О.В./ 2018. <http://posibnyky.vntu.edu.ua/pz/index.html>

63. **Гречановська О. В.** Методичні рекомендації щодо організації роботи в театральних гуртках в професійно-технічних навчальних закладах / *Уклад. О. В. Гречановська.* – Вінниця : ФОП Логачьов О. Е., 2016. 55 с.

64. **Гречановська О. В.** Основи педагогіки та психології у вищій школі: *Навчально-методичний посібник*. Вінниця : СПД ФО Репей Д.В., 2017. 96 с.

65. Педагогіка, психологія та методика викладання вищої школи. *Програма навчальної дисципліни*. / **Гречановська О. В.**, Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. Вінниця. ВНТУ. 2018

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір

66. **Гречановська О. В.** Свідоцтво про реєстрацію авторського права на літературний письмовий твір навчального характеру «Методичні вказівки «Робочий зошит для самостійної роботи з дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»» (№ 89019, від 29.05.2019 р.).

АНОТАЦІЇ

Гречановська О. В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячене розробці та реалізації педагогічної системи формування конфліктологічної культури в процесі підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Науково обґрунтовано та визначено поняття «конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей», розглянуто зарубіжний досвід та сучасні наукові підходи до формування конфліктологічної культури. Розроблено та аргументовано концептуальні основи формування конфліктологічної культури. Виокремлено та обґрунтовано компоненти конфліктологічної культури у майбутніх фахівців технічних спеціальностей (мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний), визначено стан їх сформованості. Доведено ефективність сформованості конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки. Обґрунтовано педагогічні умови та розроблено структурно-функціональну модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Для ефективності формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей запропоновано авторські методики навчання та навчально-методичного забезпечення.

Експериментально перевірено та підтверджено методами математичної статистики ефективність запропоновано педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Ключові слова: педагогічна система, конфліктологічна культура, конфлікт, культура, фахівці технічних спеціальностей, інноваційні технології, авторські методики, структурно-функціональна модель, педагогічні умови, сучасні наукові підходи.

Гречановская Е. В. Педагогическая система формирования конфликтологической культуры у будущих специалистов технических специальностей. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук за специальностью 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2020.

Диссертационное исследование посвящено разработке и реализации педагогической системы формирования конфликтологической культуры в процессе подготовки будущих специалистов технических специальностей. Научно обосновано и определено понятие «конфликтологическая культура будущих специалистов технических специальностей», рассмотрен зарубежный опыт и современные научные подходы к формированию конфликтологической культуры. Разработаны и аргументированы концептуальные основы формирования конфликтологической культуры. Выделены и обоснованы компоненты конфликтологической культуры у будущих специалистов технических специальностей (мотивационно-профессиональный, личностно-адаптивный, когнитивно-креативный, культурологический, оценивающий) и определено состояние их сформированности. Согласно критериям, показателям и уровням оценки доказана эффективность сформированности конфликтологической культуры у будущих специалистов технических специальностей в процессе гуманитарной подготовки. Обоснованы педагогические условия и разработана структурно-функциональная модель формирования конфликтологической культуры будущих специалистов технических специальностей. Для эффективности формирования конфликтологической культуры у будущих специалистов технических специальностей предложены авторские методики обучения и учебно-методическое обеспечение.

Экспериментально проверено и подтверждено методами математической статистики эффективность предложенной педагогической системы формирования конфликтологической культуры у будущих специалистов технических специальностей.

Ключевые слова: педагогическая система, конфликтологическая культура, конфликт, культура, специалисты технических специальностей, инновационные технологии, авторские методики, структурно-функциональная модель, педагогические условия, современные научные подходы.

Hrechанovska O.V. Pedagogical system for forming a conflictological culture of the future specialists with technical specialties. – Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 - the Theory and Methods of Professional Education. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2020.

Dissertation research is dedicated to the development and implementation of the pedagogical system for forming a conflictological culture in the process of training of the future specialists with technical specialties. The term «conflictological culture of a personality» as well as «conflictological culture of the future specialists with technical specialties» has been scientifically substantiated and defined. Conflictological culture of the personality is seen as a culture combining the knowledge (doctrine) about the conflict and culture directed towards the ability to use them on practice which also provides skills for forecasting, anticipating, preventing and actualizing conflict resolution in different life situations, the ability to adapt to the conflictogenic environment based on the cultural and societal experience. Conflictological culture of the future specialists with technical specialties is seen as a component of professionally important qualities for professional competence acquired in the process of studying at higher educational institutions.

The following problematic aspects were singled out in the process of formation of the conflictological culture at technical institutions of the higher education: humanities-oriented, socially oriented (professional marginalization) and psychological (assertive) aspect.

In the course of the development of methodological and conceptual provisions for forming the conflictological culture of the future specialists with technical specialties, the importance of hierarchy and intercommunication between all the components was confirmed, with each of those components creating a hierarchical triangle. Singling out the elements which include those components lead to the idea to create a scientific and methodological tetrahedron for forming a conflictological culture of the future specialists. Based on this idea, the triangles forming a tetrahedron include conceptual provisions as a base and general principles, pedagogical approaches and functions as a lateral surface area of the tetrahedron.

The analysis of competences of the graduates of secondary schools and higher educational establishments gives an opportunity to single out and substantiate the components of the conflictological culture of the future specialists with technical specialties, which include the following components: motivational and professional, person-oriented and adaptive, cognitive and creative, culturological and evaluative ones.

The following components of the conflictological culture were accepted as criteria for forming the conflictological culture of the future specialists: motivational and professional, psychological, cognitive and creative, culturological and evaluative ones. According to the criteria and indexes, five levels of formedness of the conflictological culture of the future specialists with technical specialties were

defined: constitutive (forming a basis), theoretical (initial), practical (basic), creative (medium, entrance level) and scientific (high) level.

Based on the analysis of scientific and methodical sources of the educational experience, the essence of the concept of the pedagogical system for forming the conflictological culture as a combination of all important elements (forms, educational methods, principles, functions, concepts, pedagogical conditions) of the conflictological culture was determined and their interrelation and systemic implementation can be traced. The functions of the pedagogical system include systematization, hierarchicity, accessibility, integrativity and cognitivity. The proposed pedagogical system for forming the conflictological culture of the future specialists with technical specialties consists of the following blocks (subsystems): theoretical and conceptual, methodical and didactical, evaluative and resultative ones which are interrelated and their functioning is determined by pedagogical conditions.

Author's scientific and methodical support of the implementation of the pedagogical system for forming a conflictological culture of the future specialists with technical specialties in the process of studying the humanities was created. The following methods turned out to be effective for in-class learning: lectures, among them author's own method of an introductory lecture, lectures/concerts combined with verbal log-book, visual lectures, lectures combined with artistic means; practical classes: author's methods of teaching in the form of a game called «To get to know a topic» which included an exercise in the form of a game, a discussion in the form of a game and a situation in the form of a game as well as a game called «A trip to the test», a class with elements of trainings, on the example of exercises «Express», «T-shirts», «Conflict behaviour», «Honorary diplomas»; use of *tests* to deepen the knowledge on the topic.

The developed pedagogical system for forming the conflictological culture in the future specialist with technical specialties is seen as a subsystem of the humanities-oriented training which is indispensable for full-fledged professional formation of a graduate and is included into the system of professional training at technical institutions of higher education.

The efficiency of the developed pedagogical system for forming the conflictological culture of the future specialists with technical specialties was verified experimentally using the methods of mathematical statistics (Spearman's rank correlation coefficient, Kolmogorov-Smirnov test) with 95% accuracy of the results.

Key words: pedagogical system, conflictological culture, conflict, culture, professional competence, specialists with technical specialties, innovative educational technologies, interactive educational technologies, structural and functional model, pedagogical conditions, modern scientific approaches.